

Recenzja rozprawy doktorskiej

Pana mgr. Mariusza Kądziołki

**pt. *Prawa osób pozbawionych wolności w świetle prawa międzynarodowego
praw człowieka oraz orzecznictwa sądów międzynarodowych***

napisanej pod kierunkiem naukowym Pani prof. dr hab. Elżbiety Dyni

1. Uwagi wstępne

Niniejszą recenzję przedkładałam w związku z wyznaczeniem mnie przez Radę Dyscypliny Nauki Prawne Uniwersytetu Rzeszowskiego w dniu 9 lipca 2026 r. na recenzentkę rozprawy doktorskiej Pana mgr. Mariusza Kądziołki pt. *Prawa osób pozbawionych wolności w świetle prawa międzynarodowego praw człowieka oraz orzecznictwa sądów międzynarodowych*, w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne. Recenzja została sporządzona z uwzględnieniem kryteriów, jakie powinna spełniać rozprawa doktorska, określonych w art. 187 ust. 1-2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1571 ze zm.). Zgodnie z przepisami ustawy przedmiotem rozprawy doktorskiej powinno być oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Rozprawa doktorska powinna też prezentować ogólną wiedzę Kandydata w dyscyplinie nauki prawne oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia przez niego pracy naukowej.

2. Wybór tematu rozprawy doktorskiej

Autor rozprawy wskazał jako uzasadnienie wyboru jej tematu brak kompleksowych opracowań dotyczących problematyki ochrony praw osób pozbawionych wolności w świetle prawa międzynarodowego praw człowieka. Stwierdził też, że dotychczasowe publikacje odnosiły się głównie do ochrony tych osób w systemie ochrony praw człowieka Rady Europy. Uznając, że trafny jest argument dotyczący braku całościowych, pogłębionych prac poświęconych tematyce rozprawy,

można jednak zauważyć, że zarówno monografie: Ewy Dawidziuk, *Traktowanie osób pozbawionych wolności we współczesnej Polsce na tle standardów międzynarodowych* (Warszawa 2013) oraz Bożeny Gronowskiej i Piotra Sadowskiego pt. *Treatment of Prisoners. International and Polish Perspective* (Toruń 2020), jak i opracowania zawarte w wieloautorskiej monografii *International Legal Sources of Implementation of the Humanitarian Principle in the Process of Imprisonment* pod redakcją Anny Gereckiej-Żołyńskiej (Poznań 2021) nie ograniczały się pod względem zakresu rozważań do systemu Rady Europy. Warto też wspomnieć w tym kontekście o monografii Marty Pietras-Eichberger pt. *Ochrona osób pozbawionych wolności podczas konfliktów zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego* (Przemyśl-Rzeszów 2010) oraz pracy pod redakcją Aldony Nawój-Śleszyński i Joanny Łuczak, *Wybrane problemy indywidualizacji wykonywania kary pozbawienia wolności i środków probacyjnych* (Łódź 2017).

Recenzowana rozprawa wyróżnia się zarówno szczegółową analizą postanowień międzynarodowych dokumentów dotyczących ochrony osób pozbawionych wolności i charakterystyką zawartych w nich praw, jak i prezentacją uniwersalnych i regionalnych mechanizmów ochrony tych osób. Na podkreślenie zasługuje również przedstawienie reprezentatywnego orzecznictwa regionalnych trybunałów praw człowieka w sprawach dotyczących naruszeń praw osób pozbawionych wolności.

3. Systematyka i charakterystyka treści rozprawy

Recenzowana rozprawa składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów oraz zakończenia. We wszystkich rozdziałach dokonano podziału na mniejsze jednostki systematyki oraz zamieszczono wprowadzenia i podsumowania. Układ treści jest przejrzysty i zgodny z zasadą wynikania, a tytuły rozdziałów i podrozdziałów właściwie określają ich zawartość pod względem merytorycznym. Można jednak w strukturze rozprawy zauważyć nieprawidłowość polegającą na wydzielaniu fragmentów rozważań w postaci odrębnych jednostek systematyki, bez wskazania innych elementów tego podziału (1.2.1., 1.3.1., 2.2.2.1., 2.2.5.1., 4.1.1.3.1., 4.2.4.1., 5.1.1.1.). W przypadku dokonywania podziału treści należy wyodrębnić przynajmniej dwa elementy.

We wstępie Doktorant odniósł się do kwestii zwykle prezentowanych w tej części

rozprawy. Oprócz wspomnianego uzasadnienia wyboru tematu, przedstawił też główną i parcjalne tezy rozprawy, metody badawcze oraz strukturę pracy. Wartościowym uzupełnieniem uwag wstępnych byłoby zaprezentowanie stanu piśmiennictwa naukowego dotyczącego problematyki prezentowanej w rozprawie oraz zwięzłe uzasadnienie doboru wykorzystanych dokumentów.

Przedmiotem rozważań zawartych w pierwszym rozdziale są ogólne zagadnienia dotyczące praw człowieka, ich genezy i ewolucji. Autor przedstawił w nim pojęcie i generacje praw człowieka oraz status jednostki w międzynarodowym systemie ochrony praw człowieka. Scharakteryzował też uniwersalny i regionalne systemy ochrony praw człowieka, odnosząc się do kwestii instytucjonalnych i dokumentów przyjętych w ramach tych systemów.

W drugim rozdziale rozprawy zostały poddane analizie uregulowania zawarte w dokumentach międzynarodowych o charakterze powszechnym i regionalnym odnoszące się do osób pozbawionych wolności. Oprócz postanowień przyjętych w umowach międzynarodowych Autor uwzględnił w nim także uregulowania zamieszczone w dokumentach niemających charakteru prawnie wiążącego. Słusznie podkreślił znaczenie Wzorcowych Reguł Minimalnych Narodów Zjednoczonych dotyczących postępowania z więźniami – Reguł Nelsona Mandeli z 17 grudnia 2015 r. oraz Europejskich Reguł Więziennych z 11 stycznia 2006 r.

Trzeci rozdział zawiera szczegółową analizę praw przysługujących osobom pozbawionym wolności, które zostały ujęte w ramach dwóch grup: praw materialnych i praw proceduralnych. Do praw materialnych Autor zaliczył: prawo do życia, zakaz tortur i niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, prawo do godnego i humanitarnego odbywania kary pozbawienia wolności, prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, wolność myśli, sumienia i wyznania, prawo do zawarcia małżeństwa oraz prawo do udziału w wyborach. Jako prawa proceduralne zostały poddane analizie: prawo do legalnego pozbawienia wolności i prawo do sądu.

Tematem czwartego rozdziału są mechanizmy ochrony praw osób pozbawionych wolności, funkcjonujące w ramach systemu uniwersalnego i w regionalnych systemach ochrony praw człowieka. W prezentacji ustanowionych mechanizmów Autor uwzględnił mechanizmy pozasądowe, sądowe oraz stosowane na

podstawie międzynarodowego prawa humanitarnego.

Ostatni rozdział rozprawy zawiera analizę orzecznictwa sądów międzynarodowych w sprawach osób pozbawionych wolności. Zostało w nim przedstawione orzecznictwo dotyczące praw, które były poddane analizie w trzecim rozdziale pracy.

W zakończeniu rozprawy Doktorant zawarł uwagi podsumowujące rozważania. Sformułował je w postaci sześciu wniosków, wyraźnie nawiązując do ustaleń zawartych w podsumowaniach poszczególnych rozdziałów.

4. Tezy i metody badawcze

We wstępie rozprawy Autor sformułował główną tezę badawczą, do której nawiązał też w zakończeniu rozprawy. Zgodnie z tą tezą, w uregulowaniach przyjętych w poszczególnych międzynarodowych systemach ochrony praw człowieka i orzecznictwie sądów międzynarodowych jest podkreślana szczególna rola praw gwarantowanych osobom pozbawionym wolności, co ukierunkowuje rozwój międzynarodowych standardów prawnych na rzecz kompleksowej ochrony tej grupy jednostek. Oprócz poddanej analizie tezy głównej Doktorant sformułował też tezy odnoszące się do każdego rozdziału pracy. Mają one postać bardziej rozbudowaną niż teza główna. W odniesieniu do pierwszego rozdziału Autor wskazał na fundamentalną rolę Organizacji Narodów Zjednoczonych w tworzeniu podstawowego katalogu praw człowieka o charakterze powszechnym, a za najbardziej rozwinięty system regionalny w tym zakresie uznał system Rady Europy. Jako drugą szczegółową tezę badawczą przyjął, że uregulowania uniwersalne i regionalne prawa międzynarodowego praw człowieka tworzą komplementarny system ochrony praw osób pozbawionych wolności. Kolejna teza, odnosząca się do katalogu praw, zawiera pogląd, że prawa osób pozbawionych wolności są w sposób ogólny sformułowane w postanowieniach konwencji międzynarodowych, natomiast ich doprecyzowanie dokonuje się dzięki aktom prawa miękkiego. Czwarta teza dotyczy istotnej roli mechanizmów ochrony osób pozbawionych wolności, które obejmują zarówno procedury sądowe jak i pozasądowe, wśród których najbardziej skuteczna ochrona jest przewidziana w systemie ochrony praw człowieka Rady Europy. W ramach piątej tezy, podkreślając znaczenie

orzecznictwa sądów międzynarodowych w rozwoju praw osób pozbawionych wolności i określaniu standardów ich ochrony, Autor zauważył, że analiza tego orzecznictwa umożliwia identyfikowanie powtarzających się naruszeń tych praw, sprecyzowanie obowiązków państw w ich przestrzeganiu oraz kształtowanie wytycznych interpretacyjnych w zakresie prawa i praktyki penitencjarnej.

Autor odniósł się też we wstępie do zastosowanych w rozprawie metod badawczych, stwierdzając, że posługiwał się metodami: formalno-dogmatyczną, historyczno-prawną i komparatystyczną oraz wskazał w jakim zakresie z nich korzystał. Metoda formalno-dogmatyczną była stosowana przy dokonywaniu analizy dokumentów o różnym charakterze prawnym: umów międzynarodowych, orzecznictwa sądowego, oraz deklaracji, decyzji i zaleceń różnych organów międzynarodowych. Metodą historyczno-prawną posługiwał się badając genezę i ewolucję uregulowań prawnych odnoszących się do ochrony osób pozbawionych wolności. Metoda komparatystyczna była przydatna w związku z porównywaniem uregulowań przyjętych w uniwersalnym i regionalnych systemach ochrony praw człowieka.

5. Merytoryczna ocena rozprawy

Rozprawa doktorska pana mgr Mariusza Kądziołki stanowi wartościowe i interesujące opracowanie na temat, który nie był w takim kompleksowym zakresie przedstawiany w polskim piśmiennictwie prawniczym. Praca wyróżnia się szczegółową analizą wszystkich ważnych dokumentów międzynarodowych dotyczących ochrony osób pozbawionych wolności, koncentrując się jednak na sytuacji tych osób w czasie pokoju. Na podkreślenie zasługuje uwzględnienie oprócz uregulowań zawartych w umowach międzynarodowych także bardzo wielu dokumentów przyjętych przez organy międzynarodowe w formie deklaracji, rezolucji, wytycznych, które należą do aktów miękkiego prawa międzynarodowego. Prezentacja uregulowań zawartych w tych dokumentach ma charakter analizy prawniczej formalno-dogmatycznej. W pracy nad warstwą deskrypcyjną wyraźnie dominuje szczegółowe, analityczne podejście do prezentowanych kwestii prawnych. Dodatkowym walorem prowadzonych rozważań jest dostrzeganie i umiejętne łączenie zagadnień wynikających z interpretacji uregulowań prawnych z praktycznymi aspektami ich stosowania w sytuacji, w jakiej

znajdują się osoby pozbawione wolności. W tym kontekście nasuwa się też refleksja, że w przypadku niektórych praw można było bardziej wyeksponować problem indywidualizacji sytuacji osób pozbawionych wolności, np. odnosząc się do osób z niepełnosprawnościami fizycznymi, intelektualnymi, psychicznymi, z zaburzeniami osobowości, a także nieletnich oraz osób uzależnionych (np. alkoholików).

Pewne wątpliwości można wyrazić w odniesieniu do treści pierwszego rozdziału pracy dotyczącego genezy i ewolucji praw człowieka, w którym zostały przedstawione ogólne zagadnienia z dziedziny międzynarodowej ochrony praw człowieka. Wydaje się, że można było zrezygnować z tego rodzaju prezentacji lub w większym stopniu ukierunkować rozważania na kwestie związane z tematem rozprawy. Ze względu na bogate piśmiennictwo naukowe dotyczące wielu poruszonych w tym rozdziale kwestii, treść tego rozdziału przybliża go do podręcznikowego ujmowania podstawowych zagadnień z zakresu praw człowieka. W rozdziale tym na s. 18 Autor określił Konwencję o polepszeniu losu rannych w armiach w polu z 6 lipca 1906 r. jako pierwszy traktat ustanawiający reguły humanitarne, pomijając powszechnie uznawaną za pierwszą taką umowę Konwencję w sprawie polepszenia losu rannych wojskowych w armiach w polu będących z 22 sierpnia 1864 r.

Treść rozdziałów od drugiego do piątego koncentruje się wokół kwestii prawnych mających zasadnicze znaczenie dla tematu rozprawy. W rozdziale drugim interesujące rozważania zawarł Autor na temat Wzorcowych Reguł Minimalnych Narodów Zjednoczonych dotyczących postępowania z więźniami – Reguł Nelsona Mandeli z 2015 r. oraz dokonał ich prawidłowego porównania z Europejskimi Regułami Więziennymi z 2006 r. Ciekawe uzupełnienie stanowią też uwagi odnoszące się do afrykańskich dokumentów dotyczących więziennictwa.

Nie budzi zastrzeżeń pod względem merytorycznym zawarta w rozdziale trzecim pracy interpretacja uregulowań dotyczących poszczególnych praw osób pozbawionych wolności. Autor uwzględnił w nim też podglądy prezentowane w piśmiennictwie naukowym, przedstawiając własne komentarze. Można zauważyć, że przypisy zamieszczone w rozprawie mają nie tylko charakter źródłowy, ale też dygresyjny.

W prawniczych wywodach na temat mechanizmów ochrony praw osób pozbawionych wolności Doktorant słusznie zwrócił uwagę na rolę organów

traktatowych: Komitetu Praw Człowieka, Komitetu przeciwko Torturom i Podkomitetu do praw Prewencji Tortur oraz regionalnych trybunałów praw człowieka. Wartościowym dopełnieniem tych rozważań jest prezentacja w pracy trafnie dobranego i właściwie interpretowanego orzecznictwa w sprawach dotyczących osób pozbawionych wolności.

Na pozytywną oceną zasługują zamieszczane we wszystkich rozdziałach wnioski odnoszące się do przedstawianych w nich problemów. Dotyczą one najważniejszych kwestii uregulowanych w dokumentach międzynarodowych oraz istotnych ustaleń organów traktatowych i sądów międzynarodowych. Nie powinny być one jednak powtarzane w identycznych sformułowaniach w zakończeniu pracy (porównanie fragmentów zakończenia z wnioskami na s. 95, 172, 272, 355 i 419). Autor nie uniknął też tego rodzaju powtórzeń w ramach poszczególnych rozdziałów.

Warto w tym kontekście zwrócić uwagę na zamieszczone w zakończeniu postulaty Autora dotyczące wprowadzenia rozwiązań, które przyczyniłyby się do rozwoju międzynarodowej ochrony praw osób pozbawionych wolności. Interesująca, chociaż zapewne niełatwa do przeprowadzenia jest propozycja opracowania i przyjęcia na forum ONZ konwencji o prawach osób pozbawionych wolności, a pod auspicjami Rady Europy protokołu dodatkowego do Europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności dotyczącego ochrony praw osób pozbawionych wolności. Autor zgłosił też postulat odnoszący się do praktycznych aspektów ochrony praw tych osób dotyczący wzmocnienia mechanizmów wizytacyjnych w miejscach, gdzie przebywają osoby pozbawione wolności, poprzez częstsze i regularne odbywanie wizytacji oraz upublicznianie raportów z ich przeprowadzania.

W ramach merytorycznej oceny pracy należy podkreślić, że uwagi i oceny formułowane przez Doktoranta są oparte na rzetelnej i rozległej wiedzy z zakresu międzynarodowej ochrony praw człowieka i prawa międzynarodowego publicznego.

6. Język i formalna strona rozprawy

Prawniczy język rozprawy zasługuje na pozytywną ocenę. Autor wykazuje zasadniczo dbałość o poprawność językową. Można jednak wskazać pewne usterki, które w przypadku kierowania rozprawy do druku powinny zostać wyeliminowane.

Dotyczy to zarówno typowych usterek literowych, nieprawidłowych końcówek wyrazów, używania wielkich liter, nieusuniętych powtórzeń wyrazów w zdaniach. Dostyc duzo jest błędów w nazwiskach autorów powoływanych prac, np.: „J. Białocerowicz” zamiast J. Białocerkiewicz, „Roman Wieruszyński” – w odniesieniu do Księgi Jubileuszowej Profesora Romana Wieruszewskiego (przypis 305 i pozycja 610 w Bibliografii), „R. Kuźniak” zamiast R. Kuźniar, D. Bach-Golecka zarówno w prawidłowej formie, ale także jako „D. Brach-Golecka”, „Z. Reich” zamiast Z. Resich, „K. Warchołowski” zamiast K. Warchałowski, „A. Wadeł-Domaradzka” zamiast A. Wedeł-Domaradzka, „J. Kapelińska-Pręgowska” zamiast J. Kapelańska-Pręgowska. Błąd występuje też w tytule monografii pod redakcją Anny Gereckiej-Żołyńskiej – w jego końcowym fragmencie powinno być *Process of Imprisonment*, a nie *Proces of Implementation*. Zdarzają się też w rozprawie sformułowania nieprzystające do języka naukowego np. „a co za tym idzie” (s. 19, 20, 61, 411/412), „na pierwszy rzut oka” (s. 231), „z biegiem czasu” (s. 103), „Co się tyczy” (s. 264), a także błędne sformułowania, np.: „Komisja opierania praw człowieka” (s. 49), „dzieci w podeszłym wieku” (s. 154), „zewnątrzne uzewnętrznienie” (s. 230). Warto też w pracy naukowej zrezygnować z posługiwania się wyszukаныmi figurami stylistycznymi, np. stwierdzenie, że artykuł opiera się na melanzu innych artykułów i jest amalgamatem wskazanego prawa (s. 259). W pracach z zakresu prawa międzynarodowego należy unikać określenia „kraje”, gdy z kontekstu wynika, że odpowiednim terminem są „państwa”, a ogólnie w pracach prawniczych w odniesieniu do postanowień lub przepisów aktów prawnych nie należy stosować wyrazu „zapis” (np. s. 190, 191, 206, 247), ponieważ „zapis” w języku prawniczym ma utrwalone znaczenie jako rozrządzenie testamentowe, dawniej – legat.

Rozważania zawarte w pracy są udokumentowane pod względem źródłowym. Niepotrzebnie jednak Autor odnosząc się do powoływanych dokumentów za każdym razem w przypisach wskazuje miejsce ich publikacji. W przypadku dokumentów, które są też zestawiane w wykazie źródeł, jest to zbędne, ponieważ istotne znaczenie ma wskazanie w tekście konkretnego postanowienia lub przepisu dokumentu, a nie strony na jakiej go zamieszczono. W związku z tym powinny być w Bibliografii podane pełne dane źródłowe wszystkich zamieszczonych w niej dokumentów, natomiast brakuje ich

np. w przypadku umów międzynarodowych nr 52, 57, 58, 59, 62, 65, 66 oraz innych dokumentów nr od 36 do 43 i od 45 do 51. W wykazie literatury zastosowano podział na: prace zwarte, artykuły i studia, zbiory dokumentów, strony internetowe. Wykaz jest obszerny, ponieważ uwzględniono w nim łącznie 750 pozycji. Autor powinien jednak również w Bibliografii zachować należyłą staranność w pisowni nazwisk autorów niektórych publikacji.

7. Końcowa ocena rozprawy

Uwagi przedstawione w recenzji i wskazane usterki obniżają ocenę formalnej strony rozprawy doktorskiej, lecz nie wpływają na końcową zdecydowanie pozytywną ocenę jej treści. Autor w sposób interesujący i poprawny pod względem merytorycznym przedstawił w rozprawie ważny i aktualny problem badawczy, uwzględnił w niej teoretyczne i praktyczne aspekty ochrony praw osób pozbawionych wolności oraz wykazał się ogólną wiedzą z zakresu nauk prawnych, szczególnie z zakresu prawa międzynarodowego praw człowieka. Dokonał pogłębionej analizy postanowień umów międzynarodowych, dokumentów miękkiego prawa międzynarodowego i orzecznictwa regionalnych trybunałów praw człowieka. Dowiódł też znajomości piśmiennictwa naukowego z zakresu międzynarodowej ochrony praw człowieka. Na szczególne podkreślenie zasługuje umiejętność identyfikowania i prezentowania istotnych kwestii prawnych oraz formułowania trafnych wniosków i komentarzy. Wartość pracy pod względem merytorycznym, metodologicznym i formalnym stanowi podstawę sformułowania opinii, że rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, a Doktorant potwierdził swoje umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Zostały zatem spełnione ustawowe kryteria określone w odniesieniu do rozpraw doktorskich. Wyrażając tę opinię, przedstawiam wniosek o dopuszczenie Pana mgr. Mariusza Kądziołki do dalszych etapów przewodu doktorskiego, a także o rozważnie przez Komisję Doktorską wniosku o wyróżnienie jego rozprawy doktorskiej.